

Joanna Ciesielka¹

Uniwersytet Łódzki

**REPUBLIKA WŁOSKA: WYROK TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO NR 16
Z 2025 R. W PRZEDMIOCIE ZGODNOŚCI Z KONSTYTUCJĄ PRZEPISÓW
WŁOSKIEGO PRAWA DOTYCZĄCYCH WYNAGRODZENIA NALEŻNEGO
BIEGŁYM I TŁUMACZOM ZA CZYNNOŚCI WYKONYWANE
W POSTĘPOWANIU SĄDOWYM² (TŁUMACZENIE I OPRACOWANIE)**

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSP-W.2025.011>

Date of receipt: 17.12.2025

Date of acceptance: 29.12.2025

**Italian Republic: Constitutional Court Judgment No. 16 of 2025 on the Constitutionality of
the Italian Law Provisions concerning the Remuneration of Court-appointed Experts and
Interpreters for Activities performed in Judicial Proceedings (Summary)**

In Judgment No. 16/2025, the Constitutional Court of the Italian Republic examined the constitutional legitimacy of the legislative provisions regulating the remuneration of court-appointed experts and interpreters, in the context of the disparity in fees applied to the initial and subsequent hourly units of compensation. The referring court argued that such a normative construct gives rise to a violation of the principle of equality enshrined in Article 3 of the Constitution, notably in view of the lack of fee adjustment since 2002 and the need to guarantee the right of foreign nationals to interpreter assistance. The Constitutional Court declared Article 4(2) of Law No. 319/1980 unconstitutional, thereby excluding the permissibility of any differentiation in remuneration for the performance of the same procedural activity. The judgment produces ex nunc effects and also applies to pending proceedings, in which a reassessment of remuneration will be required. In its reasoning, the Court made explicit reference to both national and European case law, emphasizing the need for fair and adequate remuneration as a safeguard of the quality of interpretation and expert services in judicial proceedings.

Key-words: Italy, Constitutional Court of the Italian Republic, Judgment No. 16/2025, remuneration of experts and interpreters in court proceedings, unconstitutionality of the provisions on the remuneration of experts and interpreters.

Streszczenie

W wyroku nr 16/2025 Trybunał Konstytucyjny Republiki Włoskiej [dalej: TK] dokonał kontroli zgodności z włoską ustawą zasadniczą przepisów regulujących wynagrodzenie biegłych i tłumaczy sądowych w kontekście zróżnicowania stawek za pierwszą i kolejne godziny wynagrodzenia biegłego. Sąd a quo wskazał, że taka konstrukcja prawna prowadzi do naruszenia zasady równości (art. 3 Konstytucji RW), zwłaszcza w kontekście braku waloryzacji wynagrodzeń od 2002 r. oraz konieczności zapewnienia cudzoziemcom prawa do tłumacza. TK uznał art. 4 ust. 2 Ustawy nr 319/1980 za niezgodny z Konstytucją, eliminując dopuszczalność różnicowania wysokości

¹ Dr Joanna Ciesielka – Uniwersytet Łódzki, e-mail: joanna.ciesielka@uni.lodz.pl, ORCID: 0000-0003-0897-7724

² Tekst orzeczenia został opublikowany w oficjalnym serwisie internetowym Trybunału Konstytucyjnego Republiki Włoskiej, <<https://www.cortecostituzionale.it/scheda-pronuncia/ECLI:IT:COST:2025:16>>, dostęp 14 IX 2025.

wynagrodzenia za tę samą czynność procesową. Wyrok wywiera skutek *ex nunc* i obejmuje również postępowania w toku, w których wymagane będzie ponowne ustalenie wysokości świadczeń. W uzasadnieniu odwołano się do orzecznictwa krajowego i europejskiego, wskazując na konieczność godziwej zapłaty jako gwarancji jakości świadczenia usług tłumaczeniowych i eksperckich w postępowaniu sądowym.

Słowa kluczowe: Włochy, Trybunał Konstytucyjny Republiki Włoskiej, wyrok nr 16/2025, wynagrodzenie biegłych i tłumaczy w postępowaniu sądowym, niekonstytucyjność przepisów o wynagrodzenia biegłych i tłumaczy.

Wprowadzenie

Przedmiotem postępowania zawisłego przed włoskim sądem konstytucyjnym w 2025 r. była kontrola zgodności z Konstytucją Republiki Włoskiej [dalej: Konstytucja] przepisów prawa dotyczącego wynagrodzenia należnego biegłym i tłumaczom³ za czynności wykonywane przez tychże w postępowaniu karnym, cywilnym, administracyjnym, rachunkowym i podatkowym na zlecenie włoskiego organu sądowego, tj. na podstawie art. 4 ust. 2 i 5 Ustawy nr 319 z 1980 roku [dalej: Ustawa 319/1980] oraz art. 50 ust. 3 Rozporządzenia Prezydenta Republiki Włoskiej nr 115 z 2002 roku [dalej: Rozporządzenie 115/2002]. Wzorzec kontroli konstytucyjnej stanowiły art. 3, 111 (w szczególności ust. 3 tegoż gwarantujący cudzoziemcowi oskarżonemu w postępowaniu karnym we Włoszech, a nieposługującemu się językiem włoskim, prawo do skorzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza) i 117 Konstytucji, ten ostatni w związku z art. 2, 4 i 5 Dyrektywy 2010/64/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniach karnych, wdrożonej do prawa krajowego przez Republikę Włoską w marcu 2014 roku.

Z wnioskiem o zbadanie dyspozycji powołanych wyżej norm prawnych z włoską ustawą zasadniczą zwrócił się do Trybunału Konstytucyjnego [dalej: TK] Sąd we Florencji, który w I Wydziale Karnym rozpatrywał sprawę cudzoziemca nieznającego języka włoskiego, a do udziału w której powołany został tłumacz przysięgły języka arabskiego. W *petitum* przedłożonego pisma wszczynającego organ sądu powszechnego podniósł

³ Ustawodawca włoski w art. 1 omawianego aktu normatywnego wymienia figury: *perito* (biegłego w postępowaniu karnym), *consulente tecnico* (biegłego w postępowaniu cywilnym powołanego z urzędu lub na wniosek strony), *interprete* (tłumacza ustnego) oraz *traduttore* (tłumacza pisemnego). Dla potrzeb niniejszego artykułu w tłumaczeniu orzeczenia włoskiego Trybunału Konstytucyjnego, z uwagi na odmienne unormowanie materialne i procesowe ww. podmiotów na gruncie prawa polskiego, przyjęto ujednoliconą, zbiorową formułę „biegli i tłumacze”, z wyjątkiem kontekstów, w których rozróżnienie na „tłumaczy pisemnych” i „tłumaczy ustnych” (niezachodzące na gruncie Ustawy z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego) miało istotne znaczenie semantyczne.

kwestię ustalenia wysokości wynagrodzenia dla biegłego, który wykonywał obowiązki tłumaczeniowe na posiedzeniu w postępowaniu przygotowawczym przez 9 godzin, tj. w wymiarze przekraczającym dzienny limit czterech dwugodzinnych bloków rozliczeniowych wymieniony *explicite* w treści zaskarżonego przepisu (art. 4 ust. 5 przytoczonej ustawy). Ponadto, jeśli nie przede wszystkim, sąd *a quo* zwrócił uwagę na możliwą niekonstytucyjność ust. 2 tegoż artykułu, przyznając wynagrodzenie tłumaczowi w wysokości 10 tysięcy lirów (obecnie 14,68 euro) za pierwszy blok rozliczeniowy, zaś za kolejne pomniejszone do 5 tysięcy lirów (obecnie 8,15 euro). Do sprawy nie przystąpił przedstawiciel Prezesa Rady Ministrów, który na mocy delegacji ustawowej wynikającej z art. 54 Rozporządzenia 115/ 2002 obowiązany jest, jako organ władzy wykonawczej, do następującej co trzy lata waloryzacji stawek za wynagrodzenie biegłych i tłumaczy dostosowane do wskaźników stopy życiowej ustalonych przez ISTAT⁴ (ostatnia i jedyna dokonana na przestrzeni lat aktualizacja tabel taryfowych w tym zakresie miała miejsce w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości wydanego w porozumieniu z Ministrem Gospodarki i Finansów nr 182 w dniu 30 maja 2002 roku).

TK przeanalizował szczegółowo ewolucję przepisów regulujących wynagrodzenia tłumaczy i biegłych wykonujących czynności powierzone im przez organy sądowe w Republice Włoskiej. W zapadłym orzeczeniu TK nr 16/2025 podkreślono przede wszystkim, że cytowany uprzednio art. 4 ust. 2 Ustawy z 1980 r. przewiduje wynagrodzenie (wł. *vacazioni*), czyli dwugodzinny okres pracy biegłego i tłumacza [zwany: blokiem rozliczeniowym], gdzie pierwszy z nich jest wyceniany wyżej niż kolejne. System ten miał pierwotnie na celu optymalizację kosztów postępowań sądowych, jednak w praktyce – z uwagi na brak dostosowywania stawek do stopy inflacji i kosztów życia od 2002 r. – skutkuje rażąco niskimi wynagrodzeniami, a co najważniejsze – w warunkach przedmiotowej sprawy – pozostaje w rażącej sprzeczności z art. 3 ust. 1 Konstytucji (zasada równości).

Tym samym Trybunał Konstytucyjny w wyroku nr 16 z 2025 roku, orzekając o niekonstytucyjności zaskarżonego przepisu Ustawy 319/1980 stwierdził, że nie może istnieć żadna różnica w wynagrodzeniu między pierwszym a kolejnymi blokami rozliczeniowymi za tę samą czynność procesową, zapewniając tym samym jednolitość w ustalaniu wysokości wynagrodzenia pomocników sądu. Stawki zawodowe biegłych i tłumaczy muszą być zatem odpowiednio dostosowane w celu odzwierciedlenia

⁴ *Istituto Nazionale di Statistica* – włoski odpowiednik Głównego Urzędu Statystycznego.

konstytucyjnej zasady równości. Ogłoszone rozstrzygnięcie precyzuje również kryteria określania wysokości tychże wynagrodzeń oraz – co istotne dla zainteresowanych – wywiera skutek *ex nunc* również w odniesieniu do postępowań będących w toku, w których konieczne jest dokonanie rewizji wynagrodzeń ustalonych na podstawie dotychczasowych przepisów.

W uzasadnieniu włoski sąd konstytucyjny przywołał dotychczasowe orzecznictwo krajowe (m.in. wyroki TK nr 192/2015 oraz nr 166/2022) i europejskie (wyrok ETPC 76577/12 Knox przeciwko Włochom), w których wskazywał na konieczność zapewnienia godziwego wynagrodzenia dla biegłych i tłumaczy jako gwarancji jakości ich pracy oraz poszanowania prawa do rzetelnego procesu wynikającą nie tylko z powołanej we wniosku Dyrektywy 2010/64/UE, ale wprost z art. 6 ust. 3 lit. e) Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, której Włochy są sygnatariuszem (por. Berezowski 2010: 148; Biernacka-Licznar 2012: 74; Berezowski 2021: 90; Koźbiał, Nikitina 2024: 50). Trybunał zauważył, że niski poziom wynagrodzeń zniechęca wykwalifikowanych tłumaczy do współpracy z organami sądowymi (i szerzej z włoskim wymiarem sprawiedliwości), co może prowadzić do obniżenia jakości tłumaczenia, a tym samym do naruszenia prawa oskarżonego do obrony gwarantowanego przez Konstytucję, ustawodawstwo krajowe i europejskie.

WYROK NUMER 16

ROK 2025

REPUBLIKA WŁOSKA

W IMIENIU NARODU WŁOSKIEGO

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY

w następującym składzie orzekającym:

przewodniczący: Giovanni Amoroso; sędziowie: Francesco Viganò, Luca Antonini, Stefano Petitti, Angelo Buscema, Emanuela Navarretta, Maria Rosaria San Giorgio, Filippo Patroni Griffi, Marco D’Alberti, Giovanni Pitruzzella, Antonella Sciarrone Alibrandi,

wydał następujący

WYROK

w przedmiocie zgodności z Konstytucją art. 4 ust. 2 Ustawy nr 319 z dnia 8 lipca 1980 r. (Wynagrodzenia należne biegłym w sprawach karnych i cywilnych, tłumaczom pisemnym i ustnym za czynności wykonane na wniosek organu sądowego) [dalej: Ustawa 319/1980] oraz art. 50 ust. 3 Rozporządzenia Prezydenta Republiki nr 115 z dnia 30 maja 2002 r. (Tekst jednolity przepisów ustawowych i wykonawczych w przedmiocie kosztów sądowych – Tekst A) [dalej: Rozporządzenie PR 115/2002], wszczętej przez Sąd we Florencji, I Wydział Karny, w składzie jednego sędziego, na wniosek złożony przez Ibrahima Salaha, Postanowieniem z dnia 5 kwietnia 2024 r., zarejestrowanym pod nr. 100 w rejestrze postanowień z 2024 r. i ogłoszonym w „Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana” [*Dziennik Urzędowy Republiki Włoskiej*] pod nr. 23, pierwsza seria specjalna z 2024 r., którego rozpoznanie zostało wyznaczone na posiedzeniu niejawnym w dniu 10 grudnia 2024 r.;

po wysłuchaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 11 grudnia 2024 r. sprawozdawcy, sędzi Marii Rosarii San Giorgio;

po naradzie na posiedzeniu niejawnym w dniu 11 grudnia 2024 r.

Okoliczności faktyczne

1.– Postanowieniem z dnia 5 kwietnia 2024 r., zarejestrowanym pod nr 100 w rejestrze postanowień z 2024 r., Sąd we Florencji, I Wydział Karny, w składzie jednoosobowym, przedstawił, w odniesieniu do art. 3 i 111 Konstytucji, pytania o zgodność z Konstytucją:

– art. 4 ust. 2 Ustawy 319/1980 „w części, w której – dla kolejnych dwugodzinnych bloków rozliczeniowych (zwanych dalej: „blokami rozliczeniowymi”) następujących po pierwszym – przewiduje się wynagrodzenie niższe niż ustalone dla pierwszego, także w przypadku stosowania taryf nieadekwatnych zgodnie z art. 54 Rozporządzenia PR 115/2002”;

oraz

– art. 50 ust. 3 Rozporządzenia PR 115/2002 „w części, w której przewiduje, że tabele dotyczące wynagrodzeń godzinowych mogą różnicować stawkę godzinową między

pierwszą godziną a kolejnymi, także w przypadku stosowania niewłaściwych stawek zgodnie z art. 54 powołanego aktu”.

Sąd *a quo* wskazuje, że została mu przedstawiona do rozstrzygnięcia sprawa dotycząca wypłaty wynagrodzenia na rzecz Ibrahima Salaha, tłumacza języka arabskiego wpisanego na właściwą listę biegłych w sprawach karnych prowadzoną przez Sąd we Florencji, który wykonywał swoje obowiązki podczas posiedzenia w przedmiocie tymczasowego aresztowania podejrzanych (do którego doszło w nocy z 26 na 27 grudnia 2023 r.), w związku z czym konieczne było powołanie biegłego pomocniczego.

2.– Co do meritum sprawy, sąd wnioskujący podkreśla, że tłumacz był obecny na sali rozpraw od godziny 9:00 w dniu 27 grudnia 2023 r., co wynika z oświadczenia kancelarii, oraz że – zgodnie ze stosowaną przez sąd oraz organy ścigania praktyką – należy przyjąć, iż został wezwany na tę właśnie godzinę. W postanowieniu prokuratora wskazano godzinę 12:40, natomiast protokół posiedzenia potwierdzał, że postępowanie przeciwko E.A i E.H. zostało otwarte dopiero o godzinie 16:04 i zakończyło się o 18:10 wydaniem postanowienia o tymczasowym aresztowaniu, po czym nastąpiło odroczenie w celu przeprowadzenia postępowania w trybie przyspieszonym.

Oczekiwanie na wywołanie sprawy, czas trwania posiedzenia w przedmiocie tymczasowego aresztowania oraz czas niezbędny na wykonanie czynności następnych (w tym sporządzenie i doręczenie odpisów postanowienia oraz rozmowa obrońcy z oskarżonym) – zdaniem sądu wnioskującego – powinny skutkować przyznaniem tłumaczowi, który realizował zlecenie na rzecz organu sądowego (a zatem nie obowiązywał w tym przypadku limit czterech bloków rozliczeniowych dziennie), wynagrodzenia odpowiadającego pięciu blokom rozliczeniowym. Na podstawie zaskarżonych przepisów kwota ta winna wynieść 47,28 euro (14,68 euro za pierwszy blok i 8,15 euro za każdy kolejny), z możliwością podwojenia „ze względu na doraźny charakter sprawy” na podstawie art. 4 ust. 3 Ustawy 319/1980; alternatywnie, jeśli wziąć pod uwagę jedynie przedział czasowy między godziną 12:40 a 18:10, kwota ta wyniosłaby 30,98 euro.

Zdaniem sądu wnioskującego, przepisy te nie gwarantują odpowiedniego wynagrodzenia za pracę tłumacza. Wskazano, że choć stawki za bloki rozliczeniowe zostały później doprecyzowane przez przepisy wykonawcze „na podstawie art. 10 Ustawy 319/1980 (a następnie art. 2 Ustawy nr 13/1991)”, zaskarżone regulacje charakteryzują się „znaczącą różnicą” między wynagrodzeniem za pierwszy blok a tym należnym za kolejne.

Zrównanie tych ostatnich do wyższej stawki skutkowałoby – w rozpatrywanej sprawie – ustaleniem wynagrodzenia w wysokości 73,40 euro, z możliwością jego

podwojenia w przypadku wspomnianego pilnego charakteru sprawy, co pozwoliłoby na bardziej sprawiedliwe określenie wysokości honorarium.

Z powyższych względów wynika konieczność zwrócenia się do TK, gdyż to jego rozstrzygnięcie zdecyduje o ostatecznej wysokości wynagrodzenia należnego Ibrahimowi Salahowi za wykonaną usługę.

3.– Analizując kwestię bezzasadności przedstawionych pytań, sąd wnioskujący wychodzi od treści zarówno art. 4 ust. 2 Ustawy 319/1980 w części, w której dla bloków rozliczeniowych następujących po pierwszym przewiduje wynagrodzenie niższe niż to przewidziane za pierwszy blok, jak i art. 50 ust. 3 Rozporządzenia PR 115/2002, gdzie zadekretowano, że stawki wynagrodzenia za czas pracy [*tłumacza*] mogą być różne dla pierwszej godziny i kolejnych.

3.1.– Sąd wnioskujący zauważył, że art. 4 ust. 2 Ustawy 319/1980 stanowi, że wynagrodzenie za czas pracy ustalany w oparciu o bloki rozliczeniowe, mające długość dwóch godzin i różnicowane kwotowo między pierwszym a kolejnymi blokami. Pierwotnie przewidziane stawki w wysokości 10 000 lirów za pierwszy blok i 5000 lirów za kolejne – zostały później zmodyfikowane na mocy art. 10 tej samej Ustawy 319/1980 (następnie uchylonego przez art. 299 ust. 1 Rozporządzenia PR 115/2002), w drodze Rozporządzenia Prezydenta Republiki nr 103 z dnia 30 marca 1984 r. (Dostosowanie wynagrodzeń za czas pracy należnych biegłym, konsultantom technicznym, tłumaczom ustnym i pisemnym za czynności wykonywane na wniosek organu sądowego w sprawach karnych i cywilnych) oraz Rozporządzenia Prezydenta Republiki nr 352 z dnia 27 lipca 1988 r. (Dostosowanie wynagrodzeń należnych biegłym i tłumaczom za czynności wykonywane na zlecenie organu sądowego w sprawach cywilnych i karnych), uchylony art. 301 ust. 1 Rozporządzenia PR 115/2002 oraz – w wyniku Ustawy nr 13 z dnia 12 stycznia 1991 r. (Określenie aktów administracyjnych wymagających formy rozporządzenia Prezydenta Republiki) – poprzez Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu z dnia 5 grudnia 1997 r. (Dostosowanie stawek wynagrodzenia za bloki rozliczeniowe należnych biegłym i tłumaczom), a wreszcie Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości wydane w porozumieniu z Ministrem Gospodarki i Finansów z dnia 30 maja 2002 r. (Dostosowanie wynagrodzeń należnych biegłym i tłumaczom za czynności wykonywane na zlecenie organu sądowego w sprawach cywilnych i karnych).

Na mocy tego ostatniego aktu normatywnego, w szczególności na podstawie art. 1 ust. 1, wynagrodzenie za pierwszy blok rozliczeniowy zostało podwyższone do 14,68 euro, a za kolejne – do 8,15 euro; stawki te obowiązują do dziś.

Zgodnie z art. 4 ust. 3 Ustawy 319/1980 wynagrodzenie za blok rozliczeniowy może zostać podwojone, jeżeli na wykonanie czynności wyznaczono termin nie dłuższy niż pięć dni, a może zostać zwiększone o połowę, jeśli termin nie przekracza piętnastu dni.

Kolejne ustępy tego samego art. 4 określają dodatkowe kryteria dotyczące naliczania niepełnych bloków oraz maksymalnej liczby bloków przypadających na jeden dzień.

3.2.– Regulacja kwestii wynagrodzeń należnych biegłym i tłumaczom za czynności wykonywane na zlecenie organu sądowego – kontynuuje sąd wnioskujący – została następnie włączona do Rozporządzenia PR 115/2002, wprowadzając nowe, kompleksowe unormowanie kosztów sądowych.

Artykuł 50 tego ujednoliconego aktu klasyfikuje wynagrodzenia pomocników sądu jako: stałe, zmienne oraz za czas pracy w wysokości ustalonej „w oparciu o tabele zatwierdzone Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości wydanym w porozumieniu z Ministrem Gospodarki i Finansów, zgodnie z art. 17 ust. 3 i 4 Ustawy nr 400 z 23 sierpnia 1988 r.”, z uwzględnieniem obowiązujących taryf zawodowych, odnoszących się odpowiednio do pokrewnych dziedzin, uwzględniających publicznoprawny charakter zlecenia.

Tabele dotyczące wynagrodzeń za czas pracy określają stawkę godzinową, rozróżniając przy tym pierwszą godzinę od kolejnych, a także przewidują procentowy wzrost wynagrodzenia w zależności od pilności zlecenia, maksymalnej liczby godzin dziennie oraz możliwości przekroczenia tego limitu w przypadku czynności wykonywanych z udziałem organu sądowego.

Pomimo tego że w pozostałym zakresie Rozporządzenie PR 115/2002 uchyliło całą Ustawę 319/1980, art. 299 ust. 1 tegoż aktu pozostawił w mocy art. 4 Ustawy 319/1980, podczas gdy kolejny art. 54 przywrócił mechanizm okresowej waloryzacji wynagrodzeń – stałych, zmiennych i za czas pracy – dokonywaną w zależności od zmian ustalonych przez Narodowy Instytut Statystyki (ISTAT) w zakresie cen towarów konsumpcyjnych dla rodzin pracowników i urzędników w poprzednim trzyletnim okresie, w drodze Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości wydanego w porozumieniu z Ministrem Gospodarki i Finansów.

W tych okolicznościach sąd wnioskujący podkreśla, że mechanizm ten nigdy nie został zastosowany, gdyż ostatnia waloryzacja stawek miała miejsce na mocy wymienionego wyżej Rozporządzenia ministerialnego z dnia 30 maja 2002 r., wydanego jeszcze w drodze wykonania art. 10 Ustawy 319/1980.

4.– W postanowieniu o przedstawieniu pytania prawnego przypomniano, że TK już wcześniej skrytykował – w Wyroku TK nr 41 z 1996 r. – „godne ubolewania zaniechanie” organu administracji w zakresie obowiązku okresowej waloryzacji stawek wynagrodzeń oraz w późniejszym czasie skrytykował poważną i rażącą dysproporcję (*in minus*) w podstawach taryfowych, według których obliczane są wynagrodzenia pomocników sądu w przypadku oskarżonego korzystającego z prawa do obrony z urzędu, stwierdzając – w Wyroku TK nr 192 z 2015 r. – niezgodność z Konstytucją art. 106-bis Rozporządzenia PR 115/2002 w części, w której nie wyłącza on obniżenia o jedną trzecią należnych kwot w sytuacji stosowania taryf nieadekwatnych w rozumieniu art. 54 tegoż rozporządzenia.

Zdaniem sądu wnioskującego uwagi zawarte w Wyroku TK nr 192 z 2015 r. są „jeszcze bardziej aktualne w 2024 r.” wobec utrzymującej się beczynności organu administracji, która skutkuje obecnie stawkami wynagrodzeń o charakterze wręcz symbolicznym, mającymi systemowe konsekwencje: zarówno w postaci stopniowego wycofywania się najlepiej wykwalifikowanych specjalistów z „kręgu pomocników sądu”, jak i ryzyka, że powoływani współpracownicy nie będą wykazywać należytego zaangażowania w realizację powierzonych im zadań.

Sąd we Florencji przywołał także inne wcześniejsze orzeczenia (vide m.in. Wyroki TK nr 166 z 2022 r. oraz nr 178 z 2017 r.), w których TK, rozpatrując kwestię obniżenia wynagrodzeń dla biegłych w przypadku oskarżonego korzystającego z obrony z urzędu oraz podobnych redukcji wynagrodzeń pomocników w postępowaniu cywilnym, stwierdził naruszenie zasady racjonalności, a także prawa do obrony.

5.– Podobne rozważania można odnieść do kwestii zgodności z Konstytucją podniesionych w niniejszej sprawie.

W ocenie sądu wnioskującego „stawka godzinowa wynosząca zaledwie 4 euro brutto”, będąca obecnie wynikiem zastosowania przepisów zakwestionowanej regulacji dla każdego bloku rozliczeniowego następującego po pierwszym, a więc stawka niższa niż ta przewidziana w układach zbiorowych pracy dla „zawodów wymagających o wiele niższych kwalifikacji”, okazuje się całkowicie niewystarczająca, aby zapewnić jakość usługi niezbędną dla prawidłowego przebiegu postępowania oraz sprawiedliwego procesu.

Do uszczerbku ponoszonego przez powołanego specjalistę, któremu odmawia się prawa do godziwego wynagrodzenia za wykonaną pracę, dochodzi również szkoda dotycząca wymiar sprawiedliwości oraz samego oskarżonego – z powodu pogorszenia jakości współpracy ze strony pomocnika sądu i tendencji do zmniejszania się liczby osób gotowych do jej świadczenia.

Chociaż przewidziane w ustawie wyższe wynagrodzenie za pierwszy blok rozliczeniowy w porównaniu z kolejnymi może mieć, w ujęciu abstrakcyjnym, pewne uzasadnienie, to jednak rzeczywiste wartości wynagrodzeń pomocników sądu – już i tak skromne w początkowej wysokości oraz przez długi czas niekorygowane w odniesieniu do kosztów życia z powodu zaniechania po stronie organów administracji publicznej, które stało się obecnie „strukturalną cechą systemu” – są takie, iż prowadzą do naruszenia art. 3 i 111 Konstytucji.

6.– W dalszej kolejności regulacja budzi podejrzenia niezgodności z Konstytucją, „w zakresie dotyczącym przypadków ustalania wynagrodzenia tłumacza za czynności tłumaczenia ustnego wykonywane na rzecz oskarżonego nieznającego języka włoskiego”, z powodu sprzeczności z art. 111 ust. 3 i art. 117 Konstytucji, ten ostatni w związku z art. 2, 4 i 5 Dyrektywy 2010/64/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniach karnych [dalej: Dyrektywa 2010/64/UE] wdrożonej do prawa krajowego Dekretem ustawodawczym z dnia 4 marca 2014 r., nr 32 (Wdrożenie Dyrektywy 2010/64/UE w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniach karnych), oraz z art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, w szczególności z prawem każdego oskarżonego do korzystania z „bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie” (jak przewiduje ust. 3 lit. e cytowanego artykułu Konwencji).

6.1.– Sąd wnioskujący wskazuje w tym miejscu orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące rzeczywistego i konkretnego charakteru analizowanego prawa, powołując się w szczególności na Wyrok ETPC z dnia 24 stycznia 2019 r. wydany w sprawie *Knox przeciwko Włochom* (punkt 182), w którym stwierdzono „naruszenie przez państwo włoskie art. 6 ust. 3 lit. e) Konwencji” z powodu nieadekwatności pomocy zapewnionej oskarżonej.

Sąd wnioskujący przywołuje ponadto liczne europejskie badania dotyczące związku między jakością tłumaczenia ustnego a wynagrodzeniem biegłego, o których

mowa w Sprawozdaniu Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2018 r. z wdrażania Dyrektywy 2010/64/UE.

6.2.– Podkreślając zatem ścisły związek pomiędzy wysokością wynagrodzenia za czynności tłumacza ustnego, rzeczywistą jakością świadczonych usług a rzetelnością postępowania, Sąd we Florencji wnosi, aby TK stwierdził – alternatywnie, w razie wątpliwości co do sposobu interpretacji wskazanej Dyrektywy 2010/64/UE, po uprzednim skierowaniu pytania prejudycjalnego do TSUE na podstawie art. 267 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) – niezgodność z Konstytucją art. 4 ust. 2 Ustawy 319/1980 oraz art. 50 ust. 3 Rozporządzenia PR 115/2002 w częściach już wskazanych, z art. 111 ust. 3 oraz art. 117 ust. 1 Konstytucji, ten ostatni w związku z powołanymi wyżej standardami międzynarodowymi.

7.– Zdaniem sądu wnioskującego klarowność i jednoznaczność brzmienia przepisu wykluczają możliwość dokonania wykładni zgodnej z Konstytucją analizowanej regulacji, która sama w sobie mogłaby prowadzić do ujednolicenia stawek poprzez ich zrównanie z wyższą stawką początkową. Natomiast „instrumentalne” i „nielegalne” byłoby posługiwanie się przewidzianą obecnie w art. 52 Rozporządzenia PR 115/2002 możliwością podwyższenia wynagrodzenia w przypadku wyjątkowej wagi, złożoności i trudności świadczenia – w celu nieuprawnionego skompensowania „czynnika nieadekwatności wynikającego z obniżenia stawek za bloki rozliczeniowe następujące po pierwszym”.

8.– Prezes Rady Ministrów nie przystąpił do postępowania.

9.– Pisemne opinie w charakterze *amici curiae*, na podstawie art. 6 Norm uzupełniających do postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym, złożyły: *Associazione italiana traduttori e interpreti giudiziari – Assitig* [Włoskie Stowarzyszenie Tłumaczy Sądowych – Assitig] w dniu 20 czerwca 2024 r., oraz wspólnie organizacja pozarządowa *Fair Trials Europe* i *European Criminal Bar Association (ECBA)* zrzeszająca niezależnych adwokatów karnistów z państw członkowskich Rady Europy, w dniu 24 czerwca tego samego roku.

Obie opinie zostały dopuszczone postanowieniem przewodniczącego z dnia 22 października 2024 r.

9.1.– W szczególności Assitig przyłącza się do zastrzeżeń ujętych w postanowieniu o przedstawieniu pytania prawnego [*tutejszemu Trybunałowi*], wnosząc o uwzględnienie podniesionych zarzutów niezgodności z Konstytucją.

Amicus curiae podkreśla „nierówne traktowanie pod względem ekonomicznym” pomiędzy pierwszym a kolejnymi blokami rozliczeniowymi, wskazując je jako czynnik mogący zagrozić zapewnieniu oskarżonemu niezbędnej pomocy językowej, która wymaga odpowiedniego wynagrodzenia tłumacza dla zagwarantowania „wystarczającej jakości” świadczonej usługi zgodnie z art. 5 dyrektywy 2010/64/UE.

9.2.– Także organizacje *Fair Trials Europe* i *European Criminal Bar Association* przedstawiły swoje uwagi na poparcie zasadności zarzutów podniesionych przez sąd wnioskujący, po dokonaniu szczegółowej analizy międzynarodowych ram prawnych mających zastosowanie w sprawie.

Wskazują one na zróżnicowanie wysokości stawek dla tłumaczy pisemnych i ustnych w poszczególnych państwach europejskich (wśród przykładów wymieniono m.in. systemy prawne Niemiec, Hiszpanii i Francji) oraz podkreślają, że zapewnienie tym kategoriom zawodowym odpowiedniego wynagrodzenia, adekwatnego do szczególnych kompetencji niezbędnych do wykonywania tych funkcji, stanowi element prawa do rzetelnego procesu, zgodnie z obowiązkami wynikającymi z art. 6 EKPC oraz art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, a także z prawa wtórnego UE w dziedzinie procedury sądowej.

Amici curiae apelują zatem, aby Trybunał stanowczo podkreślił „doniosłość praw będących przedmiotem postępowania”, zapewniając wykładnię zakwestionowanych przepisów zgodną z Konstytucją lub – w razie potrzeby – orzekając o ich niekonstytucyjności, po uprzednim ewentualnym skierowaniu pytania prejudycjalnego do TSUE na podstawie art. 267 TFUE.

Okoliczności prawne

1.– Sąd we Florencji, I Wydział Karny, w składzie jednoosobowym, kwestionuje – w odniesieniu do art. 3 i 111 Konstytucji – art. 4 ust. 2 Ustawy 319/1980 w części, w której, w zakresie ustalania wynagrodzeń należnych biegłym i tłumaczom za czynności wykonywane na wniosek organu sądowego, przewiduje dla bloków rozliczeniowych następujących po pierwszym wynagrodzenie niższe od ustalonego dla tego pierwszego, także w sytuacji, gdy stosowane stawki nie odpowiadają już kosztom życia, zgodnie z art. 54 Rozporządzenia PR 115/2002; a także art. 50 ust. 3 tego samego aktu normatywnego w części, w której przewiduje, że tabele dotyczące wynagrodzeń za czas pracy mogą określać stawkę godzinową, rozróżniając pierwszą godzinę od kolejnych.

W ocenie sądu wnioskującego wyraźna różnica wprowadzona przez zakwestionowane przepisy pomiędzy wynagrodzeniem – już i tak dalece niezadowalającym – za pierwszy blok rozliczeniowy a wynagrodzeniem, wręcz symbolicznym, ustalonym dla bloków następujących po pierwszym, prowadzi do powstania systemu wynagradzania jawnie nieracjonalnego, który narusza prawo biegłego do godziwej zapłaty i gwarancję rzetelnego procesu, nie zapewniając w tym celu minimalnej jakości pracy pomocnika sądu.

1.1.– W dalszej kolejności, w odniesieniu do ustalania wysokości wynagrodzenia należnego tłumaczom za czynności wykonywane w postępowaniu karnym przeciwko oskarżonemu nieznającemu języka używanego w procesie, analizowany system prawny budzi także podejrzenie naruszenia art. 111 ust. 3 oraz art. 117 Konstytucji (ściślej: art. 117 ust. 1 Konstytucji), ten ostatni w związku z art. 2, 4 i 5 Dyrektywy 2010/64/UE oraz art. 6 EKPC. Naruszane byłoby bowiem prawo oskarżonego, który nie rozumie lub nie posługuje się językiem stosowanym w postępowaniu, do skorzystania z pomocy tłumacza, przy czym nieodpowiednie wynagrodzenie tłumacza skutkowałoby obniżeniem jakości jego pracy oraz ograniczeniem liczby specjalistów gotowych ją świadczyć, co zagrażałoby realizacji tego prawa.

2.– Rozpatrzenie podniesionych kwestii wymaga uprzedniego odtworzenia ewolucji przepisów regulujących wynagrodzenia za czas pracy, należne pomocnikom sądu za czynności wykonywane w toku postępowania.

2.1.– Pierwotna regulacja ustawowa dotycząca takich wynagrodzeń sięga Dekretu królewskiego nr 2700 z dnia 23 grudnia 1865 r. zatwierdzającego stawki w sprawach cywilnych oraz analogicznego Dekretu królewskiego nr 2701 z dnia 23 grudnia 1865 r. zatwierdzającego stawki w sprawach karnych.

Powołane przepisy przewidywały w szczególności, że w odniesieniu do pomocników sądu wynagrodzenie za każdy blok rozliczeniowy trwający dwie godziny różnicowano w zależności od charakteru świadczonej usługi oraz z uwzględnieniem wykształcenia biegłego lub tłumacza, przy czym przewidziano wyższe stawki dla osób posiadających wyższe wykształcenie, niższe dla osób z wykształceniem średnim, a jeszcze niższe dla osób nielegitymujących się formalnym wykształceniem.

W ramach obowiązującego wówczas stanu prawnego nie przewidywano żadnego zróżnicowania między wysokością wynagrodzenia za pierwszy blok rozliczeniowy a tym za kolejne; wskazywano jedynie, że każdy następny blok podlegać bardziej szczegółowej kontroli ze strony organu sądowego.

Kolejny Dekret królewski nr 1043 z dnia 3 maja 1923 r. określający wysokość należności wobec świadków, biegłych, ławników i urzędników sądowych oraz diet należnych sędziom i sekretarzom sądowym za podróże służbowe wprowadził dwie istotne nowości.

Z jednej strony ustanowił on odrębne wynagrodzenie za określone czynności wykonywane przez pomocników sądu, wynagrodzenie to było więc powiązane bezpośrednio z realizacją samego świadczenia; z drugiej strony wprowadził – na mocy art. 13 – rozróżnienie, które nie obejmowało jednak pomocników posiadających wyższe wykształcenie, lecz jedynie tych z wykształceniem średnim oraz bez formalnego wykształcenia, pomiędzy wysokością wynagrodzenia za pierwszy blok a tym za kolejne (ustalając je odpowiednio w kwotach 8 lirów i 4 lirów).

Kolejna Ustawa nr 1426 z dnia 1 grudnia 1956 r. (Wynagrodzenia należne biegłym i tłumaczom za czynności wykonywane na wniosek organu sądowego), utrzymała rozróżnienie między wynagrodzeniami stałymi a tymi przyznawanymi za czas pracy (art. 1), określając „stałe” kwoty należne pomocnikowi sądu za z góry określone czynności wykonywane w zakresie ochrony zdrowia (art. 2) oraz przewidując, że wynagrodzenie za pozostałe czynności wyrażone w blokach rozliczeniowych winno być ustalane proporcjonalnie do czasu pracy (art. 3).

Przepisy te potwierdziły także długość każdego bloku rozliczeniowego wynoszącą dwie godziny, określając zasady jego naliczania, oraz – podobnie jak wcześniej – ustanowiły maksymalny dzienny limit czterech bloków (z wyjątkiem zleceń wykonywanych z udziałem sądu).

W zakresie istotnym dla niniejszej sprawy, Ustawa nr 1426 z 1956 r. przewidywała również rozróżnienie wysokości wynagrodzeń „za czas pracy” pomiędzy pierwszym blokiem rozliczeniowym a kolejnymi, wprowadzając nadto zróżnicowane stawki w zależności od wykształcenia pomocnika sądu (art. 4 ust. 1). Ustawodawca założył także możliwość podwyższenia wynagrodzenia o jedną czwartą za sporządzenie opinii zleconej przez sąd cywilny (art. 4 ust. 2).

Uregulowano też zasady przyznawania diet i zwrotu kosztów podróży służbowych (art. 5 i 6), jednak nie ustanowiono mechanizmu waloryzacji tych stawek.

W omawianych ramach prawnych mieścił się również art. 24 Dekretu królewskiego nr 1368 z dnia 18 grudnia 1941 r. (Przepisy wykonawcze do Kodeksu postępowania cywilnego oraz przepisy przejściowe), który – po ustaleniu, że przyznanie wynagrodzenia biegłemu sądowemu winno nastąpić w drodze postanowienia wydanego przez sąd, który go

powołał do pełnienia czynności, stanowiącego tytuł wykonawczy – przewidywał ponadto, że „wynagrodzenie ustala się z uwzględnieniem stopnia trudności przeprowadzonych czynności oraz ich czasu ich trwania, uwzględniając udział biegłego w rozprawach i zakres przedmiotu sporu, z zachowaniem obowiązujących stawek przyjętych ustawą”.

2.2.– Kolejna Ustawa 319/1980 w sposób systemowy uporządkowała tę materię, wprowadzając bardziej rozbudowaną klasyfikację wynagrodzeń, podzielonych na „stałe, zmienne lub uzależnione od czasu pracy” (art. 1 ust. 2).

Przywołany akt normatywny w art. 2 ust. 1 określił, w zakresie ustalania wynagrodzeń stałych i zmiennych, system tabel opracowanych z odniesieniem do taryf zawodowych, w dalszej części dotyczących pokrewnych dziedzin „uwzględniających publicznoprawny charakter zlecenia i zatwierdzanych Rozporządzeniem Prezydenta Republiki wydanym na wniosek Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Skarbu”.

W tak zdefiniowanym systemie ustawa rozróżniała zatem: a) czynności ujęte w tabelach, wynagradzane według stałych taryf lub jednolitych stawek albo według taryf zmiennych, które mogły być ustalane w granicach określonych widełkami procentowymi wartości zlecenia (od minimum do maksimum); b) czynności nieujęte w tabelach, wynagradzane w drodze bloków rozliczeniowych zgodnie z czasem poświęconym przez pomocnika sądu na realizację zlecenia. Wynagrodzenia te mogły być podwajane w przypadku czynności o wyjątkowym znaczeniu, złożoności lub trudności.

Kryterium ustalania wynagrodzenia w oparciu o bloki rozliczeniowe miało charakter, przynajmniej formalnie, uzupełniający. Wartość pierwszego bloku została określona w art. 4 ust. 2 na 10 000 lirów, a każdego następnego – na 5 000 lirów, z możliwością ich podwyższenia w zależności od pilności zlecenia. Ustawa przewidywała jednak w art. 10 mechanizm okresowej, trzyletniej waloryzacji tych kwot, powiązanej ze wzrostem wskaźników ISTAT i powierzony aktom wykonawczym o charakterze regulacyjnym.

Ostatnia aktualizacja została wprowadzona rozporządzeniem ministra z dnia 30 maja 2002 r., którego art. 1 ust. 1, nadal obowiązujący, określił wysokość wynagrodzenia za pierwszy i kolejne bloki odpowiednio na 14,68 euro oraz 8,15 euro.

2.3.– Opisany system został poddany dalszemu uporządkowaniu w związku z wejściem w życie, w dniu 1 lipca 2002 r. Rozporządzenia PR 115/2002.

Rozdział VII wymienionego aktu normatywnego o tytule „Pomocnicy sądu w postępowaniu karnym, cywilnym, administracyjnym, rachunkowym i podatkowym”,

ponownie klasyfikuje wynagrodzenie jako „stałe, zmienne i za czas pracy” (art. 49 ust. 2), określając następnie zasady jego początkowego ustalania oraz późniejszej waloryzacji.

Art. 50 zatytułowany „Wysokość wynagrodzeń” przewiduje w ust. 1, że wysokość wszelkiego rodzaju wynagrodzeń ustalana jest na podstawie tabel zatwierdzanych rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości wydanym w porozumieniu z Ministrem Gospodarki i Finansów na mocy art. 17 ust. 3 i 4 Ustawy nr 400 z dnia 23 sierpnia 1988 r. (Regulacja w zakresie działalności Rządu oraz organizacja Kancelarii Prezesa Rady Ministrów). Tabele, zgodnie z ust. 2, winny być opracowane w odniesieniu do istniejących stawek zawodowych, a następnie dotyczących dziedzin pokrewnych z uwzględnieniem publicznoprawnego charakteru zlecenia.

Odnosnie do wynagrodzeń za czas pracy, zgodnie z postanowieniami art. 50 ust. 3 w tabelach określono stawkę godzinową oraz zróżnicowanie jej wysokości względem pierwszej godziny i kolejnych, a także ustalono procentowy wskaźnik podwyższenia wynagrodzenia w razie jego pilności, maksymalną liczbę godzin dziennie oraz możliwość przekroczenia tego limitu w przypadku czynności wykonywanych z udziałem organu sądowego.

Przy zachowaniu możliwości podwojenia wynagrodzenia za czynności o wyjątkowej wadze, złożoności i trudności (art. 52 ust. 1), art. 54 stanowi, że wysokość wynagrodzeń stałych, zmiennych i za czas pracy winna być waloryzowana co trzy lata, w oparciu o zmiany wskaźnika cen towarów konsumpcyjnych dla rodzin pracowników i urzędników, ustalane przez ISTAT w okresie trzech poprzednich lat w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości wydanego w porozumieniu z Ministrem Gospodarki i Finansów, które jednak dotychczas nie zostało ogłoszone.

Najistotniejszą nowością wprowadzoną niniejszą reformą było objęcie mechanizmu ustalania wynagrodzeń za czas pracy – podobnie jak wcześniej wynagrodzeń stałych i zmiennych – systemem tabelarycznym, któremu powierzono zarówno początkowe określenie stawek, jak i ich późniejsze waloryzowanie. System ten jednak nie został dotychczas wprowadzony w życie. W celu jego wdrożenia po ponad dwudziestu latach od jego stworzenia, przy Ministerstwie Sprawiedliwości została powołana, rozporządzeniem ministerialnym z dnia 4 grudnia 2023 r., Komisja do spraw ponownego ustalenia wysokości wynagrodzeń stałych, zmiennych i za czas pracy dla pomocników sądu w postępowaniach karnych, cywilnych, administracyjnych, rachunkowych i podatkowych.

2.4.– Art. 275 Rozporządzenia PR 115/2002 zatytułowany „Wynagrodzenia pomocników sądu” i umieszczony w Rozdziale IX „Przepisy przejściowe”, stanowi, że „do

czasu wydania rozporządzenia przewidzianego w art. 50, wysokość wynagrodzeń regulują tabele” przyjęte na podstawie uchylonych przepisów, a także art. 4 Ustawy 319/1980 (wyraźnie utrzymany w mocy), w brzmieniu zmienionym, w zakresie stawek, przez kolejne rozporządzenia ministerialne w sprawie ich dostosowania.

Uchylony ze skutkiem od dnia 1 lipca 2002 r. art. 10 Ustawy 319/1980 stanowiący o dostosowaniu wysokości wynagrodzenia za czas pracy tymczasowo regulowanego przez art. 4 tej samej ustawy, został zatem podporządkowany mechanizmowi określonemu w art. 54 Rozporządzenia PR 115/2002 oraz ogłoszeniu przewidzianych nim właściwych rozporządzeń wykonawczych, które jednak dotychczas nie zostały wydane. System ten został potwierdzony także w art. 296 omawianego aktu normatywnego, który w ust. 1 wyraźnie stanowi, że odesłania do poprzednich przepisów, zarówno rangi ustawowej, jak i aktów niższego rzędu, „należy rozumieć jako odnoszące się do ich zmian, również dokonanych po wejściu w życie niniejszej regulacji, o ile ustawodawca nie postanowił inaczej”.

2.5.– Zasadność dokonanego rozróżnienia wysokości wynagrodzenia „za czas pracy” między pierwszym blokiem rozliczeniowym a następnymi nie znajduje oparcia w pracach przygotowawczych nad ustawami, które weszły w życie na przestrzeni lat. Sam Sąd Najwyższy, w jedynym orzeczeniu wydanym przed wielu laty, a dotyczącym tej kwestii, nie wyjaśnił znaczenia, które należy przypisać temu rozróżnieniu, ograniczając się do podkreślenia jego podstawowego celu, jakim było ograniczenie kosztów (*vide* wyrok Sądu Najwyższego nr 847 z 1968 r., Trzecia Izba Cywilna).

3.– Po dokonaniu powyższej rekonstrukcji stanu prawnego, również w ujęciu historycznym, Trybunał przystąpił do rozpatrzenia przedłożonych mu pytań.

3.1.– Pytanie o zgodność z Konstytucją art. 50 ust. 3 Rozporządzenia PR 115/2002 jest niedopuszczalne ze względu na brak podstaw do wydania rozstrzygnięcia w przedmiotowej sprawie.

Sąd wnioskujący nie jest bowiem zobowiązany do zastosowania tego przepisu, który – mimo że formalnie obowiązuje – w praktyce będzie regulował daną materię dopiero od momentu wydania rozporządzenia ministerialnego wprowadzającego nowy system tabelaryczny, które, jak wcześniej wskazano, nie został jeszcze przyjęte.

Do tego czasu ustalanie wynagrodzeń dla pomocników sądu jest regulowane na podstawie art. 4 Ustawy 319/1980 w związku z rozporządzeniem ministra z dnia 30 maja 2002 r., w drodze którego – jak wykazano – dokonana została ostatnia waloryzacja tych stawek.

3.2.– Pytanie dotyczące art. 4 ust. 2 Ustawy 319/1980 jest zasadne w świetle art. 3 ust. 1 Konstytucji.

3.2.1.– TK wypowiadał się wielokrotnie w przedmiocie adekwatności wynagrodzeń pomocników sądu za czynności wykonywane w toku postępowania.

W toku kontroli konstytucyjnej kwestia wynagrodzeń nie była nigdy rozpatrywana w oderwaniu od publicznoprawnego charakteru świadczonej usługi, z uwagi na „relację funkcjonalną, która – poprzez akt powołania, który nawiązuje się pomiędzy pomocnikiem sądu a organem sądowym – stanowi *munus publicum* (vide Wyroki TK nr 102 z 2021 r. i nr 88 z 1970 r.), z którego należytego wykonywania wynika prawo do wynagrodzenia” (vide Wyrok TK nr 166 z 2022 r., pkt 2.1 części „Okoliczności prawne”).

W tym kontekście dostrzeżono jednak konieczność zapewnienia proporcjonalności pomiędzy wartościami tabelarycznymi wynagrodzeń a odpowiadającymi im stawkami wolnorynkowymi, tak by zapobiec sytuacji, w której zaniżenie stawek, uzasadnione publicznoprawnym charakterem instytucji, prowadziło do deprecjonowania wartości wysiłku włożonego przez powołanego specjalistę (vide Wyrok TK nr 192 z 2015 r.).

3.2.2.– Z upływem czasu zaczęto dostrzegać krytyczny aspekt obniżenia wynagrodzeń pomocników sądu, które w takim zakresie podporządkowywało wysokość należnych biegłym i tłumaczom wynagrodzeń wymogom publicznoprawnym procesu jak też potrzebie ograniczania jego kosztów tak, że w konsekwencji doprowadziło do ich nadmiernego uszczuplenia.

To, co we wcześniejszym orzecznictwie konstytucyjnym określano jako „godne ubolewania zaniechanie” (vide Wyrok TK nr 41 z 1996 r., pkt 5 części „Okoliczności prawne”) władz publicznych odpowiedzialnych za waloryzację wynagrodzeń pomocników sądu, z czasem stało się „cechą charakterystyczną tej materii” (vide wyrok TK nr 192 z 2015 r., pkt 5.1 części „Okoliczności prawne”), wchodzącą w zakres oceny w ramach kontroli zgodności z Konstytucją z wykorzystaniem kryterium racjonalności (z wyjątkiem przypadków, gdy przedmiotem skargi było nie tyle unormowanie dotyczące wynagrodzeń, co bezczynność organów administracji publicznej w ich aktualizowaniu, która mogła zostać usankcjonowana w innym trybie: vide Wyrok TK nr 89 z 2020 r.).

Początkowo TK ograniczył się jedynie do wyrażenia ogólnego oczekiwania wobec ustawodawcy, aby wprowadził „lepsze przepisy” (vide Wyrok TK nr 41 z 1996 r., pkt 7 części „Okoliczności prawne”), zauważając niewystarczalność regulacji mającej zapewnić adekwatność poziomu wynagrodzeń pomocników sądu w stosunku do kosztów utrzymania.

Następnie, w sytuacji systematycznego zaniechania przez właściwy organ obowiązku trzyletniej waloryzacji wynagrodzeń pomocników sądu – obowiązku wprowadzonego właśnie w następstwie postulatów sformułowanych we wcześniejszym orzecznictwie konstytucyjnym przez Ustawę 319/1980 (*vide* Wyrok TK nr 88 z 1970 r.; Postanowienia TK nr 102 z 1980 r. i nr 69 z 1979 r.) – Trybunał podjął działania, w granicach przysługującej mu legitymacji kontrolnej, w celu przeciwdziałania postępującemu i nieuzasadnionemu obniżaniu wynagrodzeń pomocników sądu.

3.2.3.– Za oczywiście nieracjonalny uznano wybór ustawodawcy, który w postępowaniu karnym – w przypadku przyznania oskarżonemu prawa do obrony z urzędu na koszt Skarbu Państwa – nie wyklucza możliwości zastosowania obniżki o jedną trzecią kwot należnych pomocnikowi sądu, przewidzianej w art. 106-bis Rozporządzenia PR 115/2002 w sytuacji stosowania stawek nieadekwatnych w rozumieniu art. 54 tegoż aktu normatywnego (*vide* Wyrok TK nr 192 z 2015 r.).

W kolejnym Wyroku nr 178 z 2017 r. skutki wcześniejszego orzeczenia zostały rozszerzone na sytuację dotyczącą ustalania, na koszt Skarbu Państwa, wynagrodzenia dla biegłego powołanego na wniosek strony w postępowaniu karnym.

Następnie, Wyrokiem nr 166 z 2022 r., Trybunał stwierdził tożsame przesłanki oczywistej nieracjonalności w odniesieniu do postępowania cywilnego i dlatego orzekł o niezgodności z Konstytucją art. 130 Rozporządzenia PR 115/2002 w części, w jakiej nie wyłącza on możliwości zastosowania obniżki o połowę kwot należnych pomocnikowi sądu w postępowaniach, w których strona została objęta pomocą prawną na koszt państwa, w przypadku stosowania stawek nieadekwatnych w rozumieniu art. 54 tegoż rozporządzenia.

Ratio legis wskazanych orzeczeń polega na zapobieżeniu ostatecznemu utrwaleniu się systemu, który sankcjonowałby całkowitą i definitywną dysproporcję między wynagrodzeniami należnymi pomocnikowi sądu a zasadami godziwego wynagrodzenia za jego pracę, przy konieczności zachowania „elementarnej adekwatności w stosunku do zmian kosztów utrzymania” (*vide* Wyrok TK nr 192 z 2015 r., pkt 5.1 części „Okoliczności prawne”) w odniesieniu do podstawy wynagrodzeń pomocników opartą o stawkę godzinową.

Jak stwierdzono literalnie w Wyroku TK nr 166 z 2022 r., „sentencje wyroków [TK] nr 192 z 2015 r. oraz nr 178 z 2017 r. zawierają ogólną zasadę, która [...] wykracza poza doraźną przyczynę stojącą u podstaw kontroli nieracjonalności i [która to] jest utożsamiana z przestarzałością przyjętych stawek tabelarycznych” (pkt 3.2 części „Okoliczności prawne”).

3.2.4.– Zasady sformułowane w przywołanym orzecznictwie, przeniesione z systemu tabelarycznego – w ramach którego się ukształtowały – na grunt wynagrodzeń za czynności rozliczane „według czasu pracy”, prowadzą do tego samego stwierdzenia oczywistej nieracjonalności zakwestionowanego art. 4 Ustawy 319/1980 w części, w której w ust. 2 wprowadza on istotne zróżnicowanie wynagrodzeń za kolejne bloki rozliczeniowe, które już i tak są nisko wynagradzane.

Dokonało się to pomimo tego, że już we wcześniejszych pracach przygotowawczych nad brzmieniem art. 4 Ustawy 319/1980 ujawniono wolę ustawodawcy stworzenia bardziej efektywnego mechanizmu wynagradzania pomocników sądu, w związku z dostrzeżoną niewystarczalnością dotychczasowego systemu, który oparty był na tzw. blokach rozliczeniowych utrzymywanych w granicach, które już naówczas [tj. w roku 1980] wydawały się wręcz kuriozalne oraz na wynagrodzeniach ograniczonych do poziomu niemal symbolicznego” (*vide* Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Senatu Republiki Włoskiej VIII kadencji, 131. posiedzenie plenarne z dnia 15 maja 1980 r., s. 6988).

„Znacząca różnica” między pierwszym blokiem rozliczeniowym a kolejnymi – niezależnie od tego, jakie było jej pierwotne uzasadnienie – w opisanym kontekście jeszcze bardziej uwypukla całkowitą dysproporcję pomiędzy wysokością wynagrodzenia należnego pomocnikowi sądu a wartością jego pracy.

Taka całkowita dysproporcja prowadzi do oczywistej nieracjonalności w odniesieniu do co prawda zasadnego celu, jakim jest ograniczanie kosztów postępowania, ponieważ pomija podstawową potrzebę – która charakteryzowała obowiązujące przepisy aż do uchwalenia Ustawy nr 1426 z 1956 r., w dalszym ciągu różnicującej wynagrodzenia „za czas pracy” w zależności od wykształcenia pomocnika sądu – zapewnienia świadczenia o jakości odpowiedniej do wagi powierzzonego *munus publicum*.

3.2.5.– Instytucja bloku rozliczeniowego w rzeczywistości nie jest już uregulowana w znowelizowanych przepisach dotyczących wynagrodzeń za czas pracy, które – jak wykazano – zostały całkowicie zastąpione, wraz z wynagrodzeniami stałymi i zmiennymi, przez system tabelaryczny.

Powołanie przy Ministerstwie Sprawiedliwości, w dniu 4 grudnia 2023 r., wspomnianej uprzednio Komisji do spraw ponownego ustalenia wysokości wynagrodzeń stałych, zmiennych i za czas pracy dla pomocników sądu w postępowaniach karnych, cywilnych, administracyjnych, rachunkowych i podatkowych oraz trwające prace tego gremium stanowią okazję do refleksji nad celowością utrzymywania w ramach

zreorganizowanych tabel wynagrodzeń „rozdzielenia pomiędzy pierwszą godziną a godzinami kolejnymi” (art. 50 ust. 3 Rozporządzenia PR 115/2002), które – określone przez ustawodawcę jedynie jako „ewentualne” – w przypadku braku terminowej waloryzacji wartości tabelarycznych względem zmian kosztów życia mogą prowadzić do powielenia wypaczonych praktyk, krytykowanych na gruncie przedmiotowego postępowania.

4.– Art. 4 ust. 2 Ustawy 319/1980 należy zatem uznać za niezgodny z Konstytucją, jako sprzeczny z art. 3 ust. 1 Konstytucji, w części, w której dla wszystkich następnych bloków rozliczeniowych pracy biegłych i tłumaczy przewiduje się ustalenie wynagrodzenia niższego niż to określone dla pierwszego.

5.– Pozostałe kwestie podniesione w niniejszej sprawie uznać należy za bezprzedmiotowe.

Z POWYŻSZYCH WZGLĘDÓW TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY

1) stwierdza niezgodność z Konstytucją art. 4 ust. 2 Ustawy 319/1980 w części, w której przewiduje ona wypłatę wynagrodzenia niższego za kolejne bloki rozliczeniowe niż za pierwszy;

2) uznaje za niedopuszczalne pytanie o zgodność z Konstytucją art. 50 ust. 3 Rozporządzenia PR 115/2002 podniesionego przez Sąd wnioskujący, z uwagi na to że przepis ten nie znajduje obecnie zastosowania wobec nieistnienia rozporządzeń wykonawczych.

Rozstrzygnięcie zapadło w Rzymie, w siedzibie Trybunału Konstytucyjnego w Palazzo della Consulta w dniu 11 grudnia 2024 r.

Podpisano:

Giovanni Amoroso, przewodniczący

Maria Rosaria San Giorgio, sprawozdawca

Roberto Milana, Szef Kancelarii

Złożono w Kancelarii w dniu 10 lutego 2025 r.

Szef Kancelarii

Podpis: Roberto Milana

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Dekret królewski nr 1043 z dnia 3 maja 1923 r. określający wysokość należności wobec świadków, biegłych, ławników i urzędników sądowych oraz diet należnych sędziom i sekretarzom sądowym za podróże służbowe [*Regio decreto 3 maggio 1923, n. 1043 (Che stabilisce le competenze dovute ai testimoni, periti, giurati e ufficiali giudiziari e le indennità spettanti ai magistrati e cancellieri per le trasferte)*].

Dekret królewski nr 1368 z dnia 18 grudnia 1941 r. (Przepisy wykonawcze do Kodeksu postępowania cywilnego oraz przepisy przejściowe) [*Regio decreto 18 dicembre 1941, n. 1368 (Disposizioni per l'attuazione del Codice di procedura civile e disposizioni transitorie)*].

Dekret królewski nr 2700 z dnia 23 grudnia 1865 r. zatwierdzający stawki w sprawach cywilnych [*Regio decreto 23 dicembre 1865, n. 2700 (Che approva la tariffa in materia civile)*].

Dekret królewski nr 2701 z dnia 23 grudnia 1865 r. zatwierdzający stawki w sprawach karnych [*Regio decreto 23 dicembre 1865, n. 2701 (Che approva la tariffa in materia penale)*].

Dyrektywa 2010/64/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym, wdrożona do prawa krajowego Dekretem ustawodawczym z dnia 4 marca 2014 r., nr 32 (Wdrożenie Dyrektywy 2010/64/UE w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym) [*Direttiva 2010/64/UE del Parlamento Europeo e del Consiglio del 20 ottobre 2010 sul diritto all'interpretazione e alla traduzione nei procedimenti penali, attuata nel diritto interno con il decreto legislativo 4 marzo 2014, n. 32 (Attuazione della direttiva 2010/64/UE sul diritto all'interpretazione e alla traduzione nei procedimenti penali)*].

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (KPPUE) ogłoszona 7 grudnia 2000 r. w Nicei i przyjęta 12 grudnia 2007 r. w Strasburgu [*Carta dei diritti fondamentali dell'Unione europea (CDFUE), proclamata a Nizza il 7 dicembre 2000 e adattata a Strasburgo il 12 dicembre 2007*].

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC) sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. [*Convenzione per la salvaguardia dei diritti dell'uomo e delle libertà fondamentali (CEDU) firmata a Roma il 4 novembre 1950, ratificata e resa esecutiva con la legge 4 agosto 1955, n. 848*].

Postanowienie Sądu we Florencji z dnia 5 kwietnia 2024 r., zarejestrowane pod nr. 100 w rejestrze postanowień z 2024 r. i ogłoszone w „Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana” [Dziennik Urzędowy Republiki Włoskiej] pod nr. 23, pierwsza seria specjalna z 2024 r.

Postanowienie TK nr 69 z 1979 r. [Ordinanza n. 69 della Corte Costituzionale].

Postanowienie TK nr 102 z 1980 r. [Ordinanza n. 102 della Corte Costituzionale].

Przepisy uzupełniające dot. postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym [Norme integrative per i giudizi davanti alla Corte Costituzionale].

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu z dnia 5 grudnia 1997 r. (Dostosowanie stawek wynagrodzenia za bloki rozliczeniowe należnych biegłym i tłumaczom) [Decreto del Ministro di grazia e giustizia di concerto con il Ministro del tesoro, 5 dicembre 1997 (Adeguamento della misura degli onorari a vacazione spettanti ai periti, consulenti tecnici, interpreti e traduttori)].

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości wydane w porozumieniu z Ministrem Gospodarki i Finansów z dnia 30 maja 2002 r. (Dostosowanie wynagrodzeń należnych biegłym i tłumaczom za czynności wykonywane na zlecenie organu sądowego w sprawach cywilnych i karnych) [Decreto del Ministro della giustizia, di concerto con il Ministro dell'economia e delle finanze, 30 maggio 2002 (Adeguamento dei compensi spettanti ai periti, consulenti tecnici, interpreti e traduttori per le operazioni eseguite su disposizione dell'autorità giudiziaria in materia civile e penale)].

Rozporządzenie Prezydenta Republiki nr 103 z dnia 20 marca 1984 r. (Dostosowanie wynagrodzeń za czas pracy należnych biegłym i tłumaczom za czynności wykonywane na wniosek organu sądowego w sprawach karnych i cywilnych) [Decreto del Presidente della Repubblica 30 marzo 1984, n. 103 (Adeguamento degli onorari commisurati al tempo, spettanti ai periti, consulenti tecnici, interpreti e traduttori, per le operazioni eseguite su richiesta dell'autorità giudiziaria in materia penale e civile)].

Rozporządzenie Prezydenta Republiki nr 115 z dnia 30 maja 2002 r. (Tekst jednolity przepisów ustawowych i wykonawczych w przedmiocie kosztów sądowych – Tekst A) [Decreto del Presidente della Repubblica 30 maggio 2002, n. 115, recante «Testo unico delle disposizioni legislative e regolamentari in materia di spese di giustizia. (Testo A)»].

Rozporządzenie Prezydenta Republiki nr 352 z dnia 27 lipca 1988 r. (Dostosowanie wynagrodzeń należnych biegłym i tłumaczom za czynności wykonywane na zlecenie organu sądowego w sprawach cywilnych i karnych) [*Decreto del Presidente della Repubblica 27 luglio 1988, n. 352 (Adeguamento dei compensi spettanti ai periti, consulenti tecnici, interpreti e traduttori per le operazioni eseguite su disposizione dell'autorità giudiziaria in materia civile e penale)*].

Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2018 r. z wdrażania dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym [*Relazione della Commissione al Parlamento europeo e al Consiglio, del 18 dicembre 2018, sull'attuazione della Direttiva 2010/64/UE del Parlamento europeo e del Consiglio, del 20 ottobre 2010, sul diritto all'interpretazione e alla traduzione nei procedimenti penali.*].

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej [*Trattato sul funzionamento dell'Unione europea*].

Ustawa nr 13 z dnia 12 stycznia 1991 r. (Określenie aktów administracyjnych wymagających formy rozporządzenia Prezydenta Republiki) [*Legge 12 gennaio 1991, n. 13 (Determinazione degli atti amministrativi da adottarsi nella forma del decreto del Presidente della Repubblica)*].

Ustawa nr 319 z dnia 8 lipca 1980 r. (Wynagrodzenie należne biegłym i tłumaczom za czynności wykonane na wniosek organu sądowego) [*Legge 8 luglio 1980, n. 319 (Compensi spettanti ai periti, ai consulenti tecnici, interpreti e traduttori per le operazioni eseguite a richiesta dell'autorità giudiziaria)*].

Ustawa nr 400 z dnia 23 sierpnia 1988 r. (Regulacja w zakresie działalności Rządu oraz organizacji Kancelarii Prezesa Rady Ministrów) [*Legge 23 agosto 1988, n. 400 (Disciplina dell'attività di Governo e ordinamento della Presidenza del Consiglio dei Ministri)*].

Ustawa nr 1426 z dnia 1 grudnia 1956 r. (Wynagrodzenia należne biegłym i tłumaczom za czynności wykonywane na wniosek organu sądowego) [*Legge 1° dicembre 1956, n. 1426 (Compensi spettanti ai periti, consulenti tecnici, interpreti e traduttori per le operazioni eseguite a richiesta dell'autorità giudiziaria)*].

Wyrok ETPC z dnia 24 stycznia 2019 r. Knox przeciwko Włochom 76577/13 [*Sentenza della Corte europea dei diritti dell'uomo del 24 gennaio 2019 resa nel caso Knox contro Italia*].

Wyrok SN (Trzecia Izba Cywilna) nr 847 z 1968 r. [*Sentenza n. 847 del 1968 della Corte Suprema di Cassazione, sezione terza civile*].

Wyrok TK nr 16 z 2025 r. [*Sentenza n. 16 del 2025 della Corte Costituzionale*].

Wyrok TK nr 41 z 1996 r. [*Sentenza n. 41 del 1996 della Corte Costituzionale*].

Wyrok TK nr 88 z 1970 r. [*Sentenza n. 88 del 1970 della Corte Costituzionale*].

Wyrok TK nr 89 z 2020 r. [*Sentenza n. 89 del 2020 della Corte Costituzionale*].

Wyrok TK nr 102 z 2021 r. [*Sentenza n. 102 del 2021 della Corte Costituzionale*].

Wyrok TK nr 166 z 2022 r. [*Sentenza n. 166 del 2022 della Corte Costituzionale*].

Wyrok TK nr 178 z 2017 r. [*Sentenza n. 178 del 2017 della Corte Costituzionale*].

Wyrok TK nr 192 z 2015 r. [*Sentenza n. 192 del 2015 della Corte Costituzionale*].

Literatura

BEREZOWSKI Ł. J., *Rola i status tłumacza we włoskim prawie karnym procesowym: metodologia i analiza kontrastywna przekładu sądowego włosko-polskiego na przykładzie postępowania z udziałem cudzoziemca*, in „Acta Philologica”, 38, 2010, s. 147–158.

BEREZOWSKI Ł. J., *Traduzione e diritto: un'interdisciplinarietà (in)voluta?*, in Ł. J. Berezowski (a cura di), *Traduttologia e Traduzioni vol. III. Interdisciplinarietà della traduzione* (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021, pp. 85–92.

BIERNACKA-LICZNAR K., *Diritto all'interpretazione e alla traduzione nei procedimenti penali: un esempio della pluralità delle culture*, in A. Gałkowski (a cura di), *Opportunità e sfide nel rapporto tra lingue e culture. Miscellanea di voci interdisciplinari negli studi italiani*, Oficyna Wydawnicza LEKSEM, Łask 2012, pp. 73–83.

Dziennik Urzędowy Republiki Włoskiej [Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana], <<https://www.gazzettaufficiale.it/>>.

KOŹBIAŁ D., NIKITINA J., *Regulation of the Profession of Sworn (Legal) Translators and Interpreters in Poland and Italy in Light of Directive 2010/64/EU*, „Lingua Legis”, 32, 2024, p. 47–75.

Oficjalny serwis internetowy Sądu Najwyższego Republiki Włoskiej [*Sito ufficiale del Corte Suprema di Cassazione della Repubblica Italiana*], <<https://www.cortedicassazione.it/>>.

Oficjalny serwis internetowy Senatu Republiki Włoskiej [*Sito ufficiale del Senato della Repubblica Italiana*], <<https://www.senato.it/>>.

Oficjalny serwis internetowy Trybunału Konstytucyjnego Republiki Włoskiej [*Sito ufficiale della Corte Costituzionale della Repubblica Italiana*],
<<https://www.cortecostituzionale.it>>.

TORUŃSKIE STUDIA POLSKO-WŁOSKIE XXI - STUDI POLACCO-ITALIANI DI TORUŃ XXI

Toruń 2025